

אין יידיש אויף דער קרואַזעט

מיט אַ צייט צוריק איז אַרויס אין פֿאַריז אַ
פֿראַנצייזישער קורצפֿילם, מאַדאַם זשאַק סיר לאַ
קרואַזעט, רעזשיסירט פֿון עמאַנועל פֿינקיעל.

אויף דער קרואַזעט אין קאַן טרעפֿן זיך אַלטע אשכנזישע¹ יידן,
פענסיאָנערן, וואָס קענען זיך פֿאַרגינען² צו געניסן³ פֿון דער זון
פֿון דרום⁴-פֿראַנקרייך. ס'איז פֿרילינג, די זון שיינט, דער וועטער
איז מילד. זיי זיצן און שמועסן, האַלב אויף יידיש, האַלב אויף
פֿראַנצייזיש. זיי דערציילן זיך וויצן און לאַכן זיך אָן. זיי זענען
פֿריליך, כאַטש דאָס לעבן איז געווען שווער און די האָר זענען
שוין גרוי. זיי האָבן אַ סך געליטן, איבערגעלעבט די מלחמה⁵ און
שטענדיק שווער געאַרבעט.

הינט וואָרט מאַריס מיט אומגעדולד אויף מאַדאַם זשאַק אַנקום
אין קאַן. ער איז אַן אלמן⁶. אויפֿן אַרעם טראַגט ער דעם נומער
פֿונעם קאַנצענטראַציע-לאַגער. אַ מאָל איז ער געווען אַ שניידער
מיט אַ גרויס געשעפֿט, וואָס איצט פֿירט עס זיין זון. פֿון
געווינהייט גייט ער נאָך אַלץ אַרום מיט אַ נאָדל אינעם לאַץ⁷. ער
איז שוין אַלט, אָבער ווען ער זעט מאַדאַם זשאַק ווערט ער
געריט⁸ ווי אַ יונגער מאַן. זי איז נאָך אַזוי שייך, אַזוי חנוודיק⁹!
אירע אויגן גלאַנצן און אירע האָר זענען ווי זינד¹⁰ כאַטש אויך זי
איז שוין גרוי. זי איז אויך אַן אלמנה¹¹ און לעבט אין ישראל. איר
גאַנצע משפּחה איז אומגעקומען¹² אינעם חורבן¹³. איר טאַכטער
ווינט אין פֿראַנקרייך, דערפֿאַר איז זי געקומען קיין קאַן. יעדן
נאַכמיטאָג טרעפֿן זיי זיך אויף דער קרואַזעט ווי יונגע פֿאַרליבטע.
זי איז איידל און גיט אַכט אויף אים. זי באַקט פֿאַר אים אַ קוכן
וואָס ער האָט ליב, און ווען ער שלאָפֿט איין אויפֿן בענקל
באַשירעמט¹⁴ זי אים פֿאַר דער זון מיט זיין צייטונג. ווען זי מיינט
אַז ער איז ברוגז¹⁵, אַז ער וויל זי נישט מער זען, טראַכט זי אויס
אַ מיידלש פֿאַרטל¹⁶ און רייסט אָפֿ מיט די ציין אַ קנעפל פֿון איר
בלוזקע כדי ער זאָל עס צונייען. זיי רעדן צווישן זיך יידיש און
איר יידיש קלינגט אַזוי שייך. ער איז אינגעליבט און וויל ווינען
מיט איר, אָבער זי מוז נאָך איבערקלערן. זי האָט מורא פֿאַר דער
אינטימקייט, שעמט זיך אָפּצודעקן דעם גוף וואָס וועלקט¹⁷ מיט די
יאָרן. פֿאַר זיי ליגט דער אָנגרענעצדיקער ים. זי גיט אַ קוק אויף
דער לעבעדיקער פּלאַזשע פֿול מיט קינדער, יונגע לייט און
זקנים¹⁸.

דער פֿילם האָט געקראָגן דעם צעזאַר 1997 פֿאַרן בעסטן
קורצפֿילם. מען קען אים איצט זען אין פֿאַריזער קינאָס.

נייע ביכער

די מעדעם-ביבליאָטעק האָט לעצטנס
אַרויסגעגעבן צוויי וויכטיקע ביכער.

פֿאַר אַלע יידיש-תלמידים וואָס מאַטערן¹ זיך איבער די
העברעיִזמען אין די יידישע טעקסטן האָבן מיר אַ גוטע
בשורה² - יצחק ניבאַרסקי האָט צונויפֿגעשטעלט דאָס
ווערטערבוך פֿון לשון-קודש-שטאַמיקע ווערטער אין יידיש.
ער פֿאַרמאַגט 6000 ווערטער. צו יעדן וואָרט איז דאָ אַ
דערקלערונג אויף יידיש און דער אַרויסרעד געשריבן מיט
יידישע אותיות.

אויך די ינגסטע צווישן די יידיש-לערנערס האָבן פֿון איצט
אַן אַן אייגענע יידיש-מעטאָדע, ספּעציעל פֿאַר זיי צוגעמאַסטן
- מיט שיינע בילדער און גוטע געניטונגען. דאָס בוך הייסט
הוליעט קינדערלעך! און איז געמאַכט געוואָרן פֿון אַניק
פֿרים-מאַרגוליס. ביידע ביכער קען מען ניצן אָדער קויפֿן אין
דער מעדעם-ביבליאָטעק.

1. torment themselves; 2. PSURE piece of news

1. ASHKENAZISHE; 2. indulge themselves; 3. enjoy; 4. DOREM south; 5. MILKHOME war; 6. ALMEN widower; 7. lapel; 8. moved; 9. KHEYNEVDIK charming; 10. silk; 11. ALMONE widow; 12. perished; 13. KHURBN Shoah; 14. protects; 15. BROYGES angry; 16. trick; 17. fading; 18. SKEYNIM old people sing. ZOKN

די געשיכטע פֿון אַ ייִדישער ביכער-זאַמלונג

פֿון תל-אַבֿיבֿ איבער אַלעקסאַנדריע קומט אָן אַ ביכער-אוצר אין דער מעדעם-ביבליאָטעק

ער איז נאָך אַלץ געווען אַ רוסישער בירגער, און טערקני און רוסלאַנד זינגען געווען שונאים¹⁹. מיט זיין משפּחה און מיט זיין ביכער-זאַמלונג איז ער געפֿאַרן קיין מצרים, קיין אַלעקסאַנדריע. דאָרטן האָט ער געמוזט זיך אויסזוכן אַ פרנסה²⁰. טאָ צו וואָס נעמט מען זיך? צו דער פּראָדוקציע פֿון כינעזישע לאַקירטע מעבל! און דאָס האָט געהאַט אַ געוואַלדיקע הצלחה²¹. נאָר אַז עס האָבן זיך אין מצרים באַוווּזן די ערשטע אַנימאַציע-פֿילמען פֿון וואַלט דיסנעי, האָט זיך אין בצלאל פֿרענקעלן אויפֿגעוועקט אַ לינדנשאַפֿט²² פֿאַר דעם זשאַנער - און ער האָט באַוווּזן²³ צו מאַכן דעם ערשטן אַנימאַציע-פֿילם אין דער גאַנצער אַראַבישער וועלט! אין די פֿופֿציקער יאָרן האָט ער אָבער שוין ווידער געביטן דאָס וווינאַרט, עמיגרירט קיין פֿראַנקרייך און זיך באַזעצט אין פֿאַריז. אויך דאָס מאָל האָט ער מיטגענומען זינע ביכער און זיי לאַנגע יאָרן אויסגעבאַרגט די פֿאַריזער ייִדיש-לייענערס. נאָך זיין טויט האָט מען די ביכער, וואָס קיינער האָט זיי מער נישט געדאַרפֿט, אַראַפֿגעטראָגן אינעם קעלער. און דאָרטן וואַלטן זיי אַפֿשר געבליבן ביז היינטיקן טאָג. נאָר דידיע פֿרענקעל, בצלאלס אייניקל, האָט זיך דערווויסט, אַז ס'איז דאָ אין פֿאַריז די מעדעם-ביבליאָטעק. האָט ער די גאַנצע זאַמלונג געשענקט דער ביבליאָטעק אין נאָמען פֿון זיין זיידן.

טייל פֿון זיי שטאַמט פֿון מיזרח-אייראָפּע, געטראָפֿן צום¹³ פֿאַריזער קעלער? דאָס איז אַ לאַנגע געשיכטע, וואָס הייבט זיך אָן אין אַ שטעטל אין רייסן¹⁴. אַרום דעם 1880סטן יאָר איז דאָרט געבוירן געוואָרן אַ ייִנגל, בצלאל¹⁵ פֿרענקעל. אַז ער האָט דערגרייכט דעם עלטער פֿונעם מיליטער-דינסט, אין יאָר 1905, איז ער, פֿדי נישט צו גיין דינען אין דער צאַרישער אַרמיי (און אויך פֿדי צו אַנטלויפֿן פֿאַר די פּאָגראַמען) אוועקגעפֿאַרן קיין ארץ-ישׂראל. ער האָט זיך באַזעצט אין יפו¹⁶, וווּ ער האָט געעפֿנט אַ ביכער-געשעפֿט פֿאַרן ייִדישן ייִשובֿ¹⁷. ער האָט רעגלמעסיק באַשטעלט ביכער ביי די אייראָפּעיִשע פֿאַרלאַגן. ער איז מצליח¹⁸ געווען מיטן געשעפֿט, נאָר ווען אין 1914 האָט זיך אָנגעהויבן די ערשטע וועלט-מלחמה, האָט ער געמוזט פֿאַרלאָזן דאָס לאַנד.

אין אַ פֿאַריזער קעלער איז יאָרן לאַנג געלעגן אַן אמתער אוצר¹. נישט קיין גאַלד איז עס געווען און נישט קיין זילבער, נאָר עפעס פֿיל זעלטענערס: אַלטע ייִדישע ביכער. זיי זענען געווען איבער אַכט הונדערט, דאָס רובֿ² אַרויסגעגעבן פֿאַר דער ערשטער וועלט-מלחמה (און מע מוז וויסן, אַז די ייִדישע ביבליאָטעקן פֿאַרמאָגן היינט נאָר ווייניק ביכער פֿון דער תקופֿה³). מע האָט דאָרטן געקענט געפֿינען ביכער פֿון כל-המינים⁴ זשאַנערס: העלפֿביכער⁵ (ווי פֿראַקטישער פֿאַמיליען-דאָקטער, שקאַרלאַטין און די מיטלען זי צו פֿאַרהיטן, גוטע זיטן⁶ און שיינע מאַנירן), איבערזעצונגען (ווי למשל אַ באַאַרבעטונג פֿון ראַבינסאָן קרוזאָ פֿון יאָר 1894 וואָס טראַגט דעם טיטל ראַבינואַהן מיט שבת), סידורים⁷, פּתרון-חלומות-ביכער⁸, אַלטע ייִדישע אַפֿרייס-קאַלענדאַרן, און, דער עיקר, די שונד-ליטעראַטור⁹ (ווי מעלאַגיע אָדער אונטער דעם טויטס הערשאַפֿט - דער טראַגישער שיקאָל פֿון איין יונגער מוטער וואָס איבער איר האָבן זיך טויזענטער יונגע מיידלעך געמוזט אויסוויינען די אויגן; נאָר מיינט נישט, אַז דעריבער, וואָס מע האָט דעם זשאַנער אָנגערופֿן „שונד“, קען ער שוין אויסגעמעקט ווערן פֿון דער געשיכטע פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור - ערשטנס איז די גרענעץ צווישן דער „אמתער“ ליטעראַטור און שונד נישט שטענדיק בולט¹⁰ און צווייטנס האָבן אַט די ראַמאַנען און נאָוועלעס מיט נישט-געשטויגענע-נישט-געפֿלויגענע¹¹ אָבער דערפֿאַר פֿאַרכאַפּנדיקע¹² אווענטורעס צוגעצויגן דעם ברייטן עולם צו דעם בוך און איינגעוואַרצלט אין אים די געווינהייט צו לייענען, וואָס אָן איר וואַלט מען זיך אַפֿשר נישט גענומען צו די ביכער פֿון שלום-עליכמען צי מענדלע מוכר ספרים). ווי אַזוי האָבן די אַלע ביכער, וואָס אַ גרויסער

1. OYTSEK treasure; 2. ROV majority; 3. TKUFE epoch; 4. KOLAMINIM all sorts; 5. practical handbooks; 6. manners; 7. SIDURIM, sing. SIDER prayer books; 8. PISREN-kHALOYMES manuals for the interpretation of dreams; 9. «trash» literature; 10. BOYLET clear; 11. farfetched, outlandish; 12. captivating, fascinating; 13. get to, arrive at; 14. ווייסרוסלאַנד; 15. BETSALEL; 16. YAFO 17. YISHEV settlement; 18. MATSLIEKH מצליח זיין; 19. SONIM sing. SOYNE enemy; 20. PARNOSE a living; 21. HATSLOKHE success; 22. passion; 23. succeeded in

אַן אַריינבליק אין דער ביכער-זאַמלונג

געווינדמעט פֿאַרשיידענע קאָמערציעלע אַנאַנסן אויף רוסיש, פּויליש, דייטשיש און ייִדיש, ווי למשל אַן אַנאַנס פֿאַר דער אַקציעס-געזעלשאַפֿט⁴ פֿון דער באַוול-מאַנפֿאַקטור פֿון קאַרל שייבלער אין דער אינדוסטריעלער שטאָט לאָדזש, צי אַן אַנאַנס פֿאַר דער „קראָם

לאַמיר אַ קוק טאָן אין איינעם פֿון די-אַ קאַלענדאַרן. פֿון ניינצעטן יאָרהונדערט איז דערגאַנגען צו אונדז אַן אילוסטרירטער קאַלענדאַר, רעדאַגירט דורך העשל עפֿלבערג (1861 - 1927) אין וואַרשע אין 1899. דער אונטערטיטל איז אַ היסטאָריש ליטעראַריש בוך מיט פֿיל אילוסטראַציעס און אַנאַנסן. די ערשטע זייטן זענען

אין דער ביכער-זאַמלונג וואָס די משפּחה פֿרענקעל האָט לעצטנס איבערגעגעבן דער מעדעם-ביבליאָטעק זענען פֿאַראַן קאַלענדאַרן און אַלמאַנאַכן, אַרויסגעגעבענע דורך פֿאַרשיידענע אַרגאַניזאַציעס, וואָס שפּיגלען גוט אַפֿ דעם לעבנסשטייגער פֿונעם ייִדישן ייִשובֿ¹ אין מיזרח-אייראָפּע פֿאַרן חורבן³.

1. YISHEV settlers, population; 2. MIZREKH Eastern; 3. KHURBN Shoah; 4. stock company; 5. cotton

אויפן ארט פון אונדזער געוויינטלעכער ליטערארישער רובריק דרוקן מיר דאס מאָל אַ קורצע

- און אן אמתע - געשיכטע געשריבן פון אונדזערס אַ נייער מיטאַרבעטערין

אַ מעשה¹ פון ניו-דזשערזיי

פנחס² איז געווען אַ קרויט-סוחר³.
גאַנצע 25 יאָר האָט ער געקויפֿט און
פֿאַרקויפֿט קרויט. נאָר דאָס איז אים
קיין מאָל נישט געפֿעלן. ס'איז אפֿשר⁴
אַ פרנסה⁵, מע קען מאַכן אַ לעבן פֿון
קרויט, אָבער ס'איז נישט קיין לעבן
פֿאַר אַ מענטש ווי פנחס. צען יאָר לאַנג
האָט מיין עלטער-פֿעטער (דער באַבעס
ברודער) שמעון⁶ געקויפֿט קרויט ביי
פנחסן. אָפֿט האָבן זיי געשמועסט גלאַט
אין דער וועלט אַרײַן⁷. און פנחס האָט
איין מאָל אַנטפלעקט⁸ זײַן חלום⁹, דאָס
וואָס ס'גייט אים אין לעבן¹⁰: זײַן אַ

בעל-הבית¹¹ פֿון אַ נאַכטלאַקאַל, אַ מין
קאַבאַרע. סוף-פל-סוף¹², אין די
פֿופֿציקער יאָרן, האָט ער אָפֿגעשפּאַרט¹³
אַ היפש פּעקל¹⁴ און האָט געפֿנט זײַן
נאַכטלאַקאַל, אין ניו-דזשערזיי. אַוודאי¹⁵
זײַנען מיין עלטער-פֿעטער שמעון און
זײַן ווייב, מיין עלטער-מומע בלומע,
געגאַנגען אויף דער דערפֿענונג. מיט זיי
איז געגאַנגען די באַבע, חנה¹⁶.
פנחסעס נאַכטלאַקאַל איז געווען זייער אַ
שיין און געצאַצקעט¹⁷ אַרט. און די
שפּיל ? גלייך ווי אַ ספּעקטאַקל אין ניו-
יאָרק ! נאָך דעם ספּעקטאַקל איז פנחס

געקומען צו זייער טיש הערן זייער
מיינונג. דער ספּעקטאַקל איז זייער
געפֿעלן שמעונען און בלומען, בֿפֿרט¹⁸
איינע פֿון די טענצערניס, אַ שיין, הויך
מיידל, מיט שיינע געלע¹⁹ האָר,
אַנגעפּוצט²⁰ מיט שמינקע²¹, מיט פֿעדערן
און פֿליטערלעך²² און פּערל. נאָר די
באַבע, חנה, איז געווען פּריטשמעליעט²³.
- צי האָט איר געזען ? - זאָגט זי זיי מיט
ברייט צעפֿענטע אויגן און הייבט אויף
די האַנט ביז צום האַלדז - די דאָזיקע
טענצערין איז געווען באַרוועס²⁴ ביז
אהער.

1. MAYSE story; 2. PINKHES ; 3. ...-SOYKHER cabbage seller; 4. EFSHER it may be; 5. PARNOSE living; 6. SHIMEN ; 7. expression : about this and that; 8. revealed; 9. KHOLEM dream; 10. expression : his heart's desire; 11. BALEBOS owner; 12. SOFKOLSOV at last; 13. saved up; 14. a tidy sum; 15. AVADE of course; 16. KHANE; 17. nicely done-up; 18. BIFRAT particularly; 19. here: red; 20. made-up; 21. lipstick; 22. sequins; 23. stunned; 24. barefoot

סוף פון זייט 2

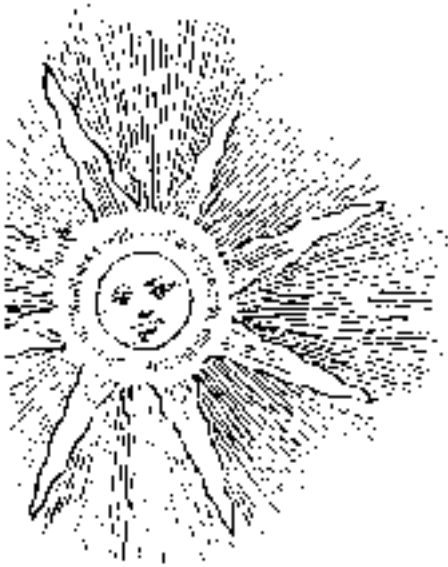
פֿון פּערפֿומערני-אַרטיקלען“ פֿון
פֿירדריך פּולס וואָס האָט זיך געפֿונען
אין וואַרשע אויפֿן אַדרעס „טעאַטער-
פּלאַץ נומער 11“.
ווייטער קומט דער קאַלענדאַר גופֿא⁶ -
פֿאַר יעדן חודש האָט דער רעדאַקטאָר
צוגעגעבן, צוזאַמען מיט די דאַטעס לויטן
ייִדישן און לויטן גרעגאָריאַנישן און
יוליאַנישן קאַלענדאַר, פּרטים⁷ וועגן די
ייִדישע יום-טובֿים און אויך וועגן די
מזלות⁸. מע באַקומט אויך
אינפֿאַרמאַציעס וועגן דער שעה פֿון זון-
אונטערגאַנג אין וואַרשע, ווילנע,
מאָליעוו⁹ און אַדעס.
די דריטע סעקציע באַשטייט פֿון
בילדער. מע זעט אַזעלכע
פּערזענלעכקייטן ווי די ייִדישע
באַראַנעסע קלאַראַ הירש און דעם
ייִדישן השּׁכלה¹⁰-שרייבער אַברם-בער
גאַטלאַבער. די סענסאַציאָנעלסטע
בילדער זײַנען די פּאַטאַגראַפֿיעס אַרום
דער רעהאַביליטאַציע פֿון אַלפֿרעד
דריפֿוס.
ס'איז דאָ אויך אַ ליטעראַרישע סעקציע

מיט אַ שונד-אַפּערטע אין 5 אַקטן
אונטער דעם דײַטשמערישן טיטל „דער
ענגעל“ (דער מלאך) געשריבן דורך
דעם אַרויסגעבער פֿון קאַלענדאַר.
נאָך דעם קען מען אַנטדעקן אַנעקדאָטן,
אַפֿאַריזמען און וויצן ווי צום ביישפּיל :
- גיסטו ווירקלעך נישט דיין ווייב קיין
מאָל קיין געשאַנק ?
- ניין... נאָר איין מאָל אין מיין לעבן
האַב איך איר יאָ געגעבן, טוט מיר נאָך
ביז היינט באַנג¹¹ !

6. GUFЕ proper, itself; 7. PROTIM details sing. PRAT;
8. MAZOLES, sing. דאָס מַזל MAZL sign of zodiac;
9. Mogilev; 10. HASKOLE Jewish Enlightenment;
11. עס טוט מיר באַנג it pains me; 12. KOLAMINIM
all sorts; 13. SHOEN-LUAKH timetable; 14. OYTSEK
treasure

פֿאַר די אָנהייבערס זומער קומט

און ווען מיר וועלן אַרײַנגיין
— אויף אונדזערע שפּראַכקורסן —
וואָס וועלן זאָגן דער ענגליש-
לערער און דער דײַטשיש-לערער
און אַפֿילו²³ דער ייִדיש-לערער ?
— גוט מאָרגן, תלמידים ! זײַט
אַזוי גוט, זאָגט מיר, וואָס האָט
איר געטאָן זומער ?

1. chestnut trees; 2. proud; 3. kHAVER
friend; 4. invited; 5. country house; 6. in
the suburbs; 7. pick; 8. cherries; 9. AVADE
of course; 10. צוגרייטן to prepare;
11. narrow; 12. dirty; 13. indeed; 14. take
advantage of; 15. expression : four corners
of the earth; 16. here: some; 17. to the
country; 18. to the mountains *sing.* דער באַרג; 19.
edge; 20. YAM sea; 21. rested ;
22. suntanned; 23. AFIL even

בלײַבן אין דער היים, אין מיין
קליינעם צימער, און אַרויסקוקן
צום שײנעם בלויען הימל דורך
מיין שמאַלן¹¹ שמוציקן¹²
פֿענצטער. אוי ! אַ סטודענטס
לעבן איז טאַקע¹³ שווער, און מע
געניסט¹⁴ ווייניק פֿון דער נאַטור.
נאָר באַלד קומען די וואַקאַציעס.
מיר וועלן פֿאַרגעסן די קורסן און
די ביכער און מיר וועלן פֿאַרן
אין די פֿיר עקן פֿון דער וועלט¹⁵,
ווער¹⁶ אין דאָרף¹⁷, ווער אין די
בערג¹⁸, ווער צום ברעג¹⁹ פֿון
ים²⁰. מיר וועלן צוריקקומען
אַפגערוט²¹ און אַפגעברענט²² און
גרייט אַנצוהייבן אַ נײַ שוליאָר.

די לאַנגע זומערטעג זײַנען שוין
דאָ. די גאַלדענע זון שײנט אין אַ
בלויען הימל. קינדער שפּילן
אינעם גרינעם גראָז. פֿײַגעלעך
זינגען אויף די בײַמער. אין
פֿאַריז שטייען די גרויסע
קעסטנבײַמער¹ שטאַלץ² מיט
זײערע הויכע ווייסע בלומען.
מיין חבֿר³ האָט מיך פֿאַרבעטן⁴
אין זײַן דאָטשע⁵ אין
הינטערשטאַט⁶ צו קלײַבן⁷
קאַרשן⁸ פֿון זײַן אַלטן
קאַרשנבוים. אָבער קען איך גיין
? אַוודאי⁹ נישט ! איך טאָר
נישט. איך בין אַ סטודענט. איך
גרייט צו¹⁰ עקזאַמענס. איך מוז

איז דעם נומער האָבן מיטגעאַרבעט :

עומפֿער אויף דעם אַדיעקטיוו-שפּיל פֿונעם לעצטן נומער :

1. שײן ווי גאַלד.
2. ביטער ווי גאַל.
3. רײַך ווי קורח.
4. שיכור ווי לוט.
5. מיאוס ווי דער טױט.
6. לאַנג ווי דער ייִדישער גלות.
7. גוט ווי די וועלט.
8. שוואַרץ ווי פּעך.
9. ווייך ווי פּוטער.
10. קלוג ווי דער טאַג.
11. רײַן ווי אַ טעלער.
12. קלאָר ווי וואַסער.

AEDCY

DER YIDISHER TAMTAM
B.P. 3256
75122 Paris CEDEX 03

מעדעם-ביבליאָטעק

BIBLIOTHÈQUE MEDEM
52, rue René-Boulangier 75010 Paris
E-mail : medem@club-internet.fr

וועגן דער מעדעם-ביבליאָטעק, געפֿייל

און דעם טעם-טעם
אויף אינטערנעט :

<http://www.yiddishweb.org/tamtam.htm>